

УДК 37.04(438)

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ ТРЕТЬОГО ВІКУ В ПОЛЬЩІ

Гавран М.І., Пуга О.О.

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті здійснено аналіз структурно-функціональних особливостей діяльності Університетів третього віку в Польщі. Проаналізовано проблеми становлення та визначено етапи їхнього розвитку. Обґрунтовано засадничі принципи функціонування таких освітніх інституцій. Визначено засоби реалізації освітньо-культурних і суспільних завдань. Виокремлено та охарактеризовано структурні особливості Університетів третього віку.

Ключові слова: Університет третього віку (УТВ), Польща, люди похилого віку, структурні особливості, функції, завдання.

Постановка проблеми. Невпинний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій впливає на всі сфери суспільного життя. Одною із важливих проблем сучасного інформаційного суспільства є адаптація людей старшого і похилого віку до всезагальної комп'ютеризації, що вимагає відповідних знань, умінь і навичок. З кожним роком в Україні збільшується кількість навчальних закладів, установ та організацій, які пропонують курси для оволодіння базовими комп'ютерними знаннями і компетентностями. Водночас прослідковується підвищення середньої тривалості життя населення, у наслідок суспільного зацікавлення засобами, методами і способами покращення здоров'я і збереження фізичних функцій організму. Саме тому, сьогодні люди старшого і навіть похилого віку виявляють готовність до оволодіння новими професійними знаннями, комп'ютерних навичок, іноземних мов, тощо.

Для задоволення нових суспільних потреб, в освітній сфері України почали з'являтися навчальні заклади нового типу – Університети третього віку (УТВ), що спрямовують свою діяльність на підготовку людей старшого та похилого віку до нових соціально-економічних реалій, поширення комп'ютерної грамотності, здоров'язберігаючих технологій та нової культури старіння. Завдяки активній підтримці Міністерства соціальної політики та Фонду народонаселення ООН в Україні, ще в 2009 році був розроблений проект Концепції розвитку Університетів третього віку. З цього часу розпочинається поступовий процес становлення УТВ в Україні, що супроводжується певними суперечностями і труднощами. Очевидним є прагнення науковців вивчити зарубіжний досвід із впровадження і реалізації освіти для людей похилого віку. УТВ Польщі мають певні досягнення і демонструють високі результати своєї діяльності, адже вже понад 20 років є невід'ємною складовою сучасного освітнього простору, де активно реалізовується концепція навчання впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками українські науковці почали активно вивчати проблеми становлення та функціонування УТВ в Україні (Н. Кабаченко, І. Смик, Т. Скорик, І. Савальчук та ін.). Серед зазначених науковців Н. В. Кабаченко, яка була одною із авторів проекту Концепції розвитку українських УТВ, разом із І. О. Смик зазначають, що УТВ є попу-

лярною послугою, і за період від часу створення підґрунтя для їхньої діяльності кількість таких проєктів в Україні постійно зростає [1, с. 68].

Водночас зростає зацікавленість українських науковців до вивчення польського досвіду організації навчання людей старшого віку в УТВ, з-поміж інших чільне місце займають наукові праці О. Михальчук, С. Федоренко, Л. Лук'янової. На думку О. Михальчук, залучення людей літнього віку до освітньої діяльності, що здатна допомогти сформувати життєві ролі, розвинути соціальну і професійну мобільність, повинно стати одним зі стратегічних напрямів розвитку країн світу [2].

З кожним роком у Польщі зростає кількість наукових публікацій, присвячених проблемам становлення, організації та удосконалення діяльності УТВ, серед них праці А. Марцінкевича, О. Чернявської, Л. Шмідта, А. Кжанки-Теквінської, Р. Конечна-Возної, Л. Торруса.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що сьогодні не достатньо вивченими залишаються питання засадничих принципів функціонування польських УТВ, організації навчального процесу та засобів реалізації освітніх, культурних і суспільних завдань в таких університетах. Цікавим аспектами дослідження залишаються соціально-педагогічні функції діяльності УТВ. Водночас, українськими науковцями не зроблено комплексного аналізу організаційно-педагогічних особливостей, в тому числі структурних, функціональних, змістових, кадрових, тощо.

Вважаємо, що актуальність даного дослідження полягає у тому, що польські УТВ вже мають значний досвід в організації навчання людей старшого і похилого віку, який вартий вивчення, ґрунтовного аналізу та практичної реалізації з метою розвитку та удосконалення УТВ України.

Мета статті. Головною метою даного дослідження є виокремити та проаналізувати структурно-функціональні особливості УТВ Польщі.

Виклад основного матеріалу. Виникнення ідеї підготовки людей старшого і похилого віку має понад сорокарічну історію, коли ще в 1973 році у Франції в м. Тулузі було створено перший УТВ, засадничим принципом якого була суспільна активізація людей похилого віку. Переймаючи французький досвід організації навчання дорослих, одразу ж у 1975 р. у Польщі відкривається перший УТВ, який функціонував у Варшаві

при Медичному центрі післядипломної освіти. Цей навчальний заклад завжди був демократичний, самостійний, поважний, націлений на освіту і розвиток своїх слухачів [3, с. 108].

Головним завданням закладів, які відкривалися, згідно з так званою французькою моделлю, було перманентне навчання, що охоплює розумову активність, артистичну, фізичну й санітарну освіту, а також проведення наукових досліджень, спрямованих на пізнання процесів старіння та функціонування людини в періоді пізньої дорослості. У колі інтересів університету перебували також дії місцевої спільноти, яка могла змінити умови життя дорослих людей [2, с. 83].

Польський науковець А. Марцінкевич, аналізуючи наукові праці польських дослідників, акцентує увагу на зміні моделей функціонування УТВ [4, с. 458–459]. Вона виокремлює британську модель (ідея: самоорганізація навчального процесу старшими людьми, використовуючи власний життєвий досвід і знання), модель «elderhoste» (пер. з нім. гуртожиток для літніх людей) (ідея: показати старшим людям нові розумові і творчі можливості в суспільному житті), інтернет-модель в Австралії (ідея: дозволити іммігрантам вивчати рідну мову), модель професійних компетенцій (ідея: культивування культури та звичаїв). Відповідно до цих моделей УТВ визначають напрями діяльності, специфіку, зміст і тематику занять, реалізують певні освітні і суспільні цілі.

Вважаємо, що одним із ключових принципів діяльності УТВ є підготовка людей старшого віку, а особливо пенсійного, які виявляють бажання оволодіти новими знаннями й компетенціями, до активного суспільного життя з одночасним усвідомленням необхідності в сталому навчанні впродовж життя. Усвідомлення поляками вагомості залучення людей пізньої дорослості до суспільного життя, активізації їхніх фізичних і розумових процесів, спричинило сталий розвиток УТВ впродовж останніх 20 років.

Результати аналізу науково-педагогічних та статистичних джерел [2; 4; 6] дають змогу виокремити чотири етапи розвитку УТВ в Польщі. Перший етап (1975–1996 рр.) – виникнення першого університету та поступове кількісне зростання УТВ до 1996 р., коли їхня чисельність складала заледве 20 інституцій (4% від 575 у 2015 р.). Другий етап (1996–2006 рр.) – стрімкіший розвиток УТВ, оскільки з'явилось ще 20% таких інституцій. У 2006 р. на XXIII Конгресі Міжнародної асоціації університетів третього віку обговорювалося питання УТВ, а також важливі напрями розвитку вже існуючих університетів. Третій етап (2006–2010 рр.) – інтенсивний процес розвитку УТВ, адже за такий короткий період виникло понад 250 (44%) університетів. Четвертий етап (2010–2015 рр.) – сучасний етап характеризується поступовим збільшенням кількості УТВ, відкрито ще 145 закладів. Відповідно до офіційних статистичних показників Польщі станом на 2015 р. функціонує 575 УТВ [5, с. 5–7].

На сучасному етапі усі існуючі в Польщі УТВ здійснюють свою діяльність і реалізують освітні функції відповідно до трьох типів [6, с. 916]: 1) засновані асоціацією чи фондами, які займаються науково-популярною діяльністю. Цей тип є найбільш чисельним, оскільки сьогодні 266 УТВ пра-

цюють у межах цього типу (57%); 2) ті, які здійснюють свою діяльність в структурах і під егідою вищої школи (23%) (понад 42% усіх університетів підтримують таку форму перепідготовки фахівців, при чому 63% – приватні вищі школи); 3) ті, які працюють при будинках культури, бібліотеках, громадських центрах, центрах соціальної допомоги (20%). Тобто, деякі УТВ здійснюють свою діяльність як окремі структурні одиниці, а інші в межах традиційних університетів.

Одною із структурних особливостей польських УТВ вважаємо розгалуженість мережі цих закладів по всій країні, адже їхні осередки розташовані в усіх воєводствах. Найбільша кількість знаходиться у Мазовецькому воєводстві (55 – станом на 2015 р.), дещо менше 49 – в Куявсько-Поморському і Сілезькому воєводствах, найменш активним виявилось Свентокшиське воєводство, де функціонує лише 6 УТВ [5, с. 5].

Відповідно до зростаючої кількості УТВ в Польщі спостерігається поступове примноження їхніх учасників. У 2014–2015 рр. в Університетах усіх трьох типів було понад 96 тис. слухачів різної вікової категорії [5]. Найбільша кількість слухачів 15243 була зосереджена у Сілезькому воєводстві, і найменша у Свентокшиському – лише 1381 особа. Доцільним є вказати те, що ще 2% бажаючих не було прийнято на навчання через брак місць, що засвідчує необхідність подальшого розширення структурних меж цих університетів.

Одною із особливостей польських УТВ вважаємо залучення до навчального процесу людей пізнього пенсійного віку – це люди, яким понад 70 років. Серед усіх учасників кількість останніх становить 26%, з яких 11% – це люди старші 76 років; ще 62% – це особи віком 60–70 років [5]. Саме на сучасному етапі вікова категорія людей періоду пізньої дорослості почала інтенсивніше цікавитися навчанням та дозвіллям УТВ, що засвідчує перші результати роботи над реалізацією концепції навчання впродовж життя.

Аналізуючи наукові праці польських та українських дослідників, доходимо до висновку, що сучасні напрями діяльності УТВ відповідають швидкозмінним запитам суспільства, невпинним суспільним трансформаціям і потребам, змінюючи принципи, ідеї і моделі організації навчання дорослих. Як зазначено у науковій праці С. А. Федоренко «Університети «третього віку» як складова безперервної освіти: зарубіжний досвід», польський науковець Єжи Халіцький виокремлює чотири освітні цілі, які реалізуються в польських УТВ: 1) попередження старості (програма університетів ставить своєю метою подолання негативних ознак старіння за допомогою пропаганди психічної та фізичної активності), 2) бажання збільшити і поглибити знання (залучення слухачів у процес постійної освіти), 3) підготовка до пенсії (проводяться семінари з психології та філософії життя, встановленню контактів з іншими людьми), 4) підготовка до громадської діяльності (слухачі університетів навчаються під девізом: «Працюючи для себе, стань корисним для інших», беруть участь у громадських акціях допомоги інвалідам, у групах взаємодопомоги) [7, с. 135].

Аналіз офіційних статистичних показників Польщі [5] засвідчує, що напрями функціонування

УТВ відповідають дев'яти освітньо-культурним цілям: 1) розвиток зацікавлень слухачів – у цьому напрямі працює 445 УТВ; 2) навчання, наука і поширення знань слухачів – цим напрямом діяльності також зацікавилася 445 УТВ; 3) створення слухачам можливості активного проведення вільного часу (438); 4) пропаганда здорового способу життя (420); 5) створення слухачам можливості встановлення чи підтримання соціальних контактів (381); 6) оновити навички слухачів, які необхідні для активного життя в сучасному світі – такою ціллю задалося 367 УТВ; 7) залучення слухачів до соціально-корисної діяльності, соціальної роботи, волонтерства, допомоги іншим (256); 8) представлення інтересів слухачів перед місцевими органами влади та на урядовому рівні – такою діяльністю займається 184 УТВ; 9) організування взаємної допомоги серед слухачів (165).

Для задоволення вище визначених освітньо-культурних функцій сучасні польські УТВ використовують як традиційні форми проведення занять (лекція, практичне заняття, практичний курс, семінар), так і активні форми, серед яких особливо популярними є літературні зустрічі, фізичні заняття, музичні вечори, відвідування вернісажів і виставок, заняття під відкритим небом тощо). Особливістю таких занять є залучення учасників до активної роботи, співпраці та співучасті. Адже як зазначають самі учасники УТВ, вагоми вплив на повсякденне функціонування мають, перш за все, ті заняття, які спрямовані на забезпечення здорового способу життя, активізацію і покращення пам'яті й фізичного стану [8]. Саме тому понад 90% усіх УТВ пропонують заняття з медицини та здоров'я, а ще 62% – із психології.

Водночас все частіше старші слухачі об'єднуються навколо ідеї навчання впродовж життя, присвячуючи свої зусилля для вирішення проблем місцевих громад, співпрацюють з іншими інституціями регіону, Польщі та із закордону [9, с. 49]. Не менш значущим є і прагнення людей похилого віку оволодіти іншомовними компетентностями. Для задоволення цієї потреби в УТВ проводяться мовні курси, здебільшого пропонуючи вивчення англійської мови (83% УТВ) і німецької (55%).

Одною із функціональних особливостей діяльності УТВ, яка виникла відповідно до зростаючої

необхідності в комп'ютерній грамотності є активне залучення учасників усіх вікових категорій до оволодіння комп'ютерними навиками, набуття ними практичного досвіду роботи з комп'ютером та інтернетом. Яке засвідчують статистичні показники, 330 УТВ пропонують комп'ютерні курси (що становить 73% від загальної кількості) [5]. Завдяки поширенню комп'ютерної грамотності 74% пенсіонерів визнають корисними уміння використання комп'ютера і 71% – використання інтернету [4, с. 463]. З кожним роком зростає кількість слухачів, які відвідують комп'ютерні курси, працюють у світовій мережі, користуються електронною поштою та мобільними додатками, а також обирають інтернет-навчання.

Висновки і пропозиції. Отже, здійснене дослідження засвідчує зростаючу необхідність розвитку УТВ в Польщі, які на сучасному етапі активно реалізують концепцію навчання впродовж життя, виконують освітні і культурні функції для задоволення потреб людей старшого і похилого віку. У процесі наукового пошуку встановлено структурні та функціональні особливості функціонування УТВ Польщі. Серед структурних особливостей виокремлюємо: розширення доступу завдяки значним кількісним показникам (понад 575 УТВ); здійснення діяльності відповідно до типу; розгалуженість мережі УТВ по всій країні; залучення до навчального процесу людей пізнього пенсійного віку. Водночас, вартими ґрунтовного вивчення та практичної реалізації з метою розвитку та удосконалення системи УТВ в Україні, вважаємо функціональні особливості польських Університетів, які виявляються у: підготовці людей різної вікової категорії до активного суспільного життя з одночасним усвідомленням необхідності в сталому навчанні впродовж життя; активному залученні учасників до оволодіння комп'ютерними навиками та іноземними мовами; організації навчального процесу відповідно до дев'яти освітньо-культурних цілей; формах та засобах реалізації освітніх, культурних і суспільних завдань.

Проведене дослідження відкриває перспективи подальших наукових розвідок у сфері компаративного вивчення освіти дорослих, загалом, та діяльності й функціонування Університетів третього віку, зокрема.

Список літератури:

1. Кабаченко Н. В. Деякі проблеми діяльності університетів третього віку в Україні / Н. В. Кабаченко, І. О. Смик // Наукові записки НаУКМА. – Том 188: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2016. – С. 65–69.
2. Михальчук О. Польський досвід організації навчання дорослих / Олена Михальчук // Молодь і ринок. – № 9(128). – Дрогобич, 2015. – С. 82–86.
3. Czerniawska O. Uniwersytet Trzeciego Wieku, 30 lat dzialania. Przemiany, dylematy i oczekiwania w epoce ponowoczesnej / Olga Czerniawska // Chowanna. – Tom 2(38). – Edukacja wobec starosci – tradycja i wspolczesnosc. – Katowice: WUS, 2009. – S. 97–114.
4. Marcinkiewicz A. Uniwersytet Trzeciego Wieku jako instytucja przeciwdzialajaca marginalizacji osob starszych / Aleksandra Marcinkiewicz // [Електронний ресурс]. – Ogrody nauk i sztuk. – № 2. – 2012. – S. 458–467. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/onis_2_2012_458-467.pdf
5. Uniwersytety Trzeciego Wieku w roku akademickim 2014/2015 // Główny Urząd Statystyczny. – Warszawa: ZWS, 2016. – 28 s.
6. Pasierbiak P. Lifelong learning as a method of a modern labour market's balancing. Case of Poland / Pawel Pasierbiak, Bozena Oleszko-Kurzyna // Human capital without borders: knowledge and learning for quality of life. – International conference 2014. – Portoroz, Slovenia, 2014. – P. 909–917.
7. Федоренко С. Університети «третього віку» як складова безперервної освіти: зарубіжний досвід / С. А. Федоренко // Педагогічний процес: теорія і практика. Збірник наукових праць. – Випуск 1. – Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. – С. 133–138.

8. Anna Grzanka-Tykwińska. Udział w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku a aktywny styl życia osób starszych / Anna Grzanka-Tykwińska, Małgorzata Chudzińska, Marta Podhorecka, Kornelia Kędziora-Kornatowska // Gerontologia Polska. – № 3. – Warszawa: Akademia Medycyny, 2015. – S. 116–119.
9. Tomczyk L. Universities of the Third Age in Poland – characteristics of the institutional education / Łukasz Tomczyk, Michał Szyszka // Nowé trendy ve vzdělávání seniorů. Nowe trendy w edukacji seniorów. – Banská Bystrica – Praha – Kraków, 2014. – S. 39–51.

Гавран М.И., Пуга О.О.

Национальный университет «Львовская политехника»

СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ УНИВЕРСИТЕТОВ ТРЕТЬЕГО ВОЗРАСТА В ПОЛЬШЕ

Аннотация

В статье осуществлен анализ структурно-функциональных особенностей деятельности Университетов третьего возраста (УТВ) в Польше. Проанализированы проблемы становления УТВ и определены этапы их развития. Обоснованно основополагающие принципы их функционирования. Определены средства реализации образовательных, культурных и общественных задач. Выделены и охарактеризованы структурные особенности польских УТВ.

Ключевые слова: Университет третьего возраста (УТВ), Польша, пожилые люди, структурные особенности, функции, задачи.

Havran M.I., Puha O.O.

Lviv Polytechnic National University

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL FEATURES OF THE UNIVERSITIES OF THE THIRD AGE IN POLAND

Summary

The article studies the structural and functional features of the Universities of the Third Age (U3A) in Poland. The problems of U3A formation are analyzed and the stages of their development are determined. The basic principles of the U3A functioning are substantiated. The authors identify the main means of performing educational, cultural and public tasks in Polish U3A. The structural features of U3A are defined and characterized.

Keywords: University of the Third Age (U3A), Poland, elderly people, structural features, functions, tasks.